

BUTLLETÍ

GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XLIII

Maig del 2018

Nº 165

ANECBOTARI PASTORIL *

Jordi Cubillos

Començarem bé, és a dir, donant les gràcies als amics del Grup Pessebrista de Sitges, que m'han fet el favor de convidar-me. Per tant, moltes gràcies Sílvia i Miquel. I posat a donar gràcies, vull fer esment d'uns quants amics, entusiastes dels Pastorets, que m'han ajudat a confegir aquest modest discurs, amb els quals he rememorat fets i circumstàncies dels nostres Pastorets. Gràcies a Josep Mª Esteban, a Josep Mª Rosés, a Ramon Soler, a Xavi Canals, a Noel Quevedo, a Lolín Rocha, a Juanjo Rocha, a Joan Josep Rocha "Coté", a Josep Milan, a Trino Carbonell, a Isidre Pañella, a Mª Antònia Planas...., i paro de dir noms, perquè si segueixo hi podria estar tres quarts d'hora ben bons. Que tots els que em deixo es considerin, malgrat no els citi, al·ludits, saludats i agraïts.

Potser quan m'heu sentit dir "començarem bé", hauréu recordat aquell director sitgetà que abans de començar els assaigs també deia "comencem bé!" i, tot seguit, fent rotllana, resavem el Parenostre.

Aquesta xerrada, no és ni una conferència saberuda ni una història dels Pastorets. No hi haurà cap descobriment, ni pretenc resoldre cap misteri. Res més lluny de la meua intenció. Em basaré en el que no és a cap arxiu, ni a cap bibliografia, parlaré de rumors, d'allò de "m'han dit què però no ho diguis a ningú". Parlaré d'anècdotes, faré un *Anecdotari pastoril*, així *pastoril*, com correspon al lèxic arcaic dels Pastorets, perquè en català correcte no s'ha de dir *pastoril* sinó *pastorivol*.

En aquestes anècdotes, el que menys importa és l'exactitud dels detalls. El que és important és l'anècdota en si. Posaré un exemple, encara que "amb perdó" sigui taurí. Diuen que Rafael Gómez Ortega "el Gallo", torero establert a Sevilla, va anar a torejar a la

Corunya. En acabar el van convidar a una festa, i el Gallo va declinar la invitació perquè havia d'agafar un

* Aquest escrit correspon a la conferència dita per Jordi Cubillos a l'Espai Cultural Pere Stämpfli, a la sala d'actes del GES, el dia 16 de desembre de 2017.

tren per tornar a Sevilla. Els afeccionats li van recriminar “pues no está lejos Sevilla”, i el torero els va etzibar “Sevilla está donde debe estar..., lo que está lejos es la Coruña”.

I la mateixa anècdota, l'expliquen de l'alcalde de la Corunya, i de Juan Belmonte “el Pasma de Triana” i de Ricardo Torres “Bombita”, torero que sempre m'ha estat simpàtic, perquè el meu avi, Julio Cubillos Rúbio, “el Sandaliu”, havia fet també de jovenet de *novillero* i li deien “el Bombita” per la seva semblança física amb el torero andalús. Us he explicat aquest exemple perquè vegeu que, en realitat, importa molt poc si va ser protagonitzada pel Gallo, el Pavo o el Pollo de Moià, la gràcia rau en l'anècdota, en el que va passar i el que es va dir. També jo, explicaré algunes anècdotes *pastorils*, amb dades potser incorrectes o situacions equivocades o fins i tot exagerades. Perquè les anècdotes pertanyen a una categoria que és diferent de la història.

Començaré per comentar-vos que, quan abans he fet esment del Teatre del Patronat del carrer Sant Gaudenci, he dit teatre Vell, i tots m'heu entès, encara que, en realitat, quan es va obrir, era el teatre Nou, perquè fins a aquell moment les representacions es feien al teatre del Patronat del carrer de les Parellades i el del carrer de Sant Gaudenci, tot i ser vell era el teatre Nou.

Feta aquesta precisió, la primera anècdota és de la meva propietat, la del meu debut als Pastorets l'any 1972, si no recordo malament. A mi em tocava fer de pastor mut, o potser tenia algun paper curt. L'obra que es representava era *El primer Nadal dels pastors*. El cas és que en Ramon Martín –que al cel sigui–, que feia de Farruc, havia de marxar a la mili, a marina. S'hi incorporava l'1 de gener i, per tant, podia fer les representacions de desembre, però no la de gener, que devia ser el dia 7. Però no va pensar dir-ho fins que faltaven pocs dies per a l'estrena. I de pressa i corrents, fiant-se de la meva “llavors” bona capacitat de memorització, els codirectors, Isidre Pañella i Xavi Canals, em van encolomar el paper de Farruc. Cal dir que al meu costat, fent de Grillat, hi havia l'Isidre Pañella, i això era ja una garantia d'arranjament de qualsevol gatada o errada que jo pogués fer. Fent un símil d'argot torero, puc dir que vaig entrar en el món dels Pastorets “por la puerta grande”.

Distraccions?, sempre n'hi ha hagut. És el cas d'una noia que feia de mare de Déu. Quan havia de sortir a l'escenari, en un moment intens de l'obra, aquell en què sant Miquel diu a Llucifer “flecta a l'instant els genolls, que veuràs la Verge santa, de camí cap a Betlem, acompanyada dels àngels”, es va despistar i no va ser al lloc que tocava. Tothom esperant, i la Mare de Déu no sortia. El director, enfurismat, arrancà a córrer a buscar-la entre bastidors, cridant més o menys “me cagu'n aquí, me cagu'n allà..., on s'haurà ficat la filla de p... de la Mare de Déu!”, amb la mala sort que es va topiar amb el senyor rector. Com podeu suposar,

la cara de l'un i la cara de l'altre van ser tot un poema. De poema de Nadal, clar.

Aquests dos fets corresponen a representacions d'*El primer Nadal dels pastors*, que és l'obra que darrerament ha estat representant l'Associació els Pastorets de Sitges, creada l'any 2007. Però en els últims cent anys, a Sitges s'han representat altres Pastorets. Els que potser s'han dut més vegades a escena són la sarsuela *El primer Nadal dels pastors*, amb lletra i música del rector de Figueres mn. Rossend Fortunet i Busquets, *L'estel de Natzaret*, de l'autor gracienc Ramon Pàmies i Pina i amb música de mn. Miquel Ferrer, i els Pastorets més clàssics de Catalunya, *Els pastorets o l'adveniment de l'Infant Jesús*, de Josep Mª Folch i Torres, estrenats a Barcelona l'any 1916, amb música del mestre sitgetà Antoni Català i Vidal.

I també altres. Així, en el cap d'any de 1903 i en el dia de reis següent, es va representar al Prado Suburens *Lo bressol de Jesús o els pastorets de Bethlem*, de Frederic Soler i Hubert, –Serafi Pitarra–. Aquests Pastorets, estrenats a Barcelona l'any 1891, es van representar per primer cop a Berga l'any 1900, i des de llavors s'hi han posat en escena cada any, sense més interrupció que en els anys de guerra, de manera que han esdevingut *Els Pastorets de Berga*. En ells apareixen els personatges Garrofa i Pallanga, que mn. Fortunet va incorporar a la seva obra.

En l'obra de Pitarra, l'alcalde Garrofa viatja a l'infern per convèncer Llucifer que els deixi tranquils, cosa que no aconsegueix, però els àngels ho acaben arranjant tot i fan tornar els dimonis a les profunditats de l'infern. En l'obra de Pitarra, Garrofa recita un seguit de versos criticant el *modus vivendi* barceloní de l'època, i això ha fet que, des de fa prop de 25 anys, es convoqui cada any a Berga, amb molta acceptació popular, un concurs de *garrofes*, versos satírics en quartetes que critiquen persones, fets i esdeveniments locals o internacionals. Una mena de versots dels diables, però a l'estil pastoril berguedà.

En altres escenaris s'han representat també altres pastorets, com *Los pastorets nous*, de Joaquim Albanell i Vila. O *El misteri de Nadal*, de mn. Francesc Gay i Coll, fill de Calella i rector de la Pinya, un poblet a prop d'Olot, amb música del mestre gironí Josep Baró i Güell. Val a dir que el text i la música són la base dels Pastorets a Girona, ciutat que se'ls ha fet seus.

Molts cops, en els Pastorets de Sitges s'han fet adaptacions lliures, o molt més que lliures, del que avui anomenariem un *max mix* de dues o tres obres. I també hi ha hagut anys en els quals no hi ha hagut Pastorets, per raons, circumstàncies i vicissituds diverses. L'any 2016, sense anar gaire lluny, la seu del Casino Prado era en obres i no es va aconseguir trobar cap posada que donés estada a l'adveniment de l'infant Jesús.

Parlant de posada, hi ha una escena de *L'estel de Natzaret* –que en alguns arranjaments sitgetans també

s'ha introduït en l'obra *El primer Nadal dels pastors*— amb un punt de dramatisme. La del l'hostaler avar que nega posada a Josep i Maria, i l'escena de la noia cega. Un any, per Nadal —perquè les representacions s'havien fet algunes vegades el dia de Nadal, el de Cap d'Any i també la tarda de Reis—, el que feia el paper d'hostaler va arribar, després del cava i els torrons de Nadal, un xic embotirat —més pel cava que pels torrons—. Per dir-ho més clar, era totalment incapaç de barbotejar dues paraules seguides. Total, que el director va haver d'assumir el seu paper. Va fer d'hostaler, i amb tant d'entusiasme que,

sense voler, d'una revolada, va arrancar la túnica —el vestuari era una mica de nyigui-nyogui, tot s'ha de dir—, a la pobre noia, deixant-la en sostenidors al mig d'escena. Ràpidament la van tapar i l'obra va seguir, però a primera fila de butaques, clergat i autoritats i també, clar, les beates en general, van tapar-se els ulls, es van posar les mans al cap i van senyar-se durant una bona estona.

Parlant d'interrupcions, es van interrompre les representacions dels Pastorets durant la guerra civil, i no va ser fins a l'any 1941 que, patrocinat pel *Frente de Juventudes*, es va tornar a representar, en el teatre de la Joventut del Patronat, *El primer Nadal dels pastors*. Després s'anaren alternant *El primer Nadal* i *L'estel de Natzaret* fins a la interrupció en els anys 1974 i 1975, encara que, si no m'erro, l'any 74 un grup anomenat Foc nou, en col·laboració amb la *Coraleta sitgetana*, va fer unes representacions al·legòriques nadalenes. Des de finals dels anys 80 fins a l'any 2001 no hi va haver Pastorets, tret dels anys 1987 i 1991, en què l'Agrupament Escolta Nostra Senyora del Vinyet va representar *El primer Nadal dels pastors*. En aquestes dècades, els Pastorets es van representar aleatòriament en els escenaris del Retiro i del Prado. Les últimes interrupcions van ser les dels anys 2004 i 2016.

Val la pena recordar, que en alguns dels anys de sequera *pastoril*, es van llegir o declamar, de manera força reeixida, davant dels micròfons de Ràdio Maricel, fragments dels Pastorets. Però el teatre radiofònic és una altra cosa: no té l'escalf del públic, encara que evita les intervencions dels espectadors. Recordaré un parell d'anècdotes. Una d'un bon amic meu, que a finals dels 70 va sortir a escena fent de dimoni principal, i un xiquet, nebot o conegut seu, assegut a les primeres files, no se li va ocórrer altra cosa que saludar-lo, "Hola, Ramon". I degut a això, en Ramon es va quedar

Ràdio Maricel

en blanc. L'apuntador li cantà el començament de la frase que havia de dir, que era precisament "No sé pas com començar...". I el Ramon, encara confós, adreçant-se al traspunt, li va dir "Sí, sí, no sé pas com començar, se m'ha oblidat".

Una altra. En les escenes amb tots els pastors a l'escenari, els actors fan, entre uns i altres, comentaris fora de paper, i si hi ha públic a prop s'ha d'anar amb compte amb el que es diu. En un d'aquests comentaris, un bon amic, encara un xic novell, va preguntar al pastor del costat: "Què ha fet el Barça?" I des del públic es va sentir un graciós cridant: "2 a 0 !!"

Cal dir que la interacció amb el públic, en un sentit o altre, ha estat sempre un component indestruable dels Pastorets. Hi hagué temps en què, després de moltes repeticions d'*El primer Nadal dels pastors* i de *L'estel de Natzaret*, el públic se sabia ja els textos i, si hom s'equivocava, es sentia a la platea un rum-rum inconfusible. Altres vegades, el rum-rum era per altres motius. Tal com cal, la sala del Patronat del carrer de Sant Gaudenci feia baixada, però en feia massa. En els entreactes s'anava al bar —regentat pel recordat senyor Trigueros— a comprar beguda, que es consumia a la sala, i més d'un cop un flascó de coca-cola havia rodolat pendent avall, sentint-se el rum-rum-rum del seu recorregut fins a arribar a baix de tot.

Parlant de sorolls, hi havia un músic, per cert força bo, el *Cent Leandres* —al cel sigui—, que de tant en tant feia una becaïneta. I un cop, un actor, potser perquè li va caure el bastó o algun altre objecte contundent, va fer petar una de les bombetes de la boca de l'escenari. El *Cent Leandres* es despertà de cop i, creient que havia de tocar, quan el passatge era només un recitat de pastors i àngels, engegà tot sol una introducció de violí d'aquelles contundents, de les de "som les fúries de l'infern!": nyera-nye nye-nye, nyera-nye nye-nye. Tothom callat, i ell va seguir impertèrrit. En acabar es

asseure i es va reprendre l'obra. Aquell dia ja no es va tornar a adormir més.

Hi ha anècdotes que cal entendre en el context d'una època determinada. Em refereixo a les pràctiques picaresques d'espitar els camerinos o els lavabos de les dones, fent forats a la paret o baixant al fossar de sota l'escenari, per mirar-les per sota de les faldilles. Un cop, a un que ho estava fent, els de l'escenari li van tirar alguna mena de pols o de terra pel forat per on mirava, i va tornar a escena amb els ulls plorant de valent. I li preguntaren irònicament: "Que plores?, que t'has emocionat amb l'obra?" No hi hagué resposta.

Anys abans, el context social era encara més irreal. Fins a ben bé la meitat del segle passat, en l'elenc de Pastorets no hi havia dones. Però l'any 1932, quan es va estrenar a Sitges *El primer Nadal dels pastors*, el director, Antoni Josep Canals –avi del Xavi Canals que també ha dirigit molts Pastorets–, va autoritzar expressament que una noia fes de Mare de Déu, però només a l'escena final, a la cova. Sempre, clar, acompanyada i custodiada per la catequista principal, donya Úrsula, que, acabada l'escena, se l'enduia de l'escenari.

El capítol de bromes a l'escenari és un altre apartat interessant. Com, per exemple, la típica broma de posar vinagre o algun líquid desagradable a la bota dels pastors. Recordo que, quan es va enderrocar el teatre de carrer de Sant Gaudenci, crec que fou l'any 1973, *El primer Nadal dels pastors* es va fer, potser un o dos anys com a mínim, a l'auditori del Patronat del carrer de les Parellades. En Josep Mª Esteban feia de Farruc i jo de Grillat. En lloc d'un sarró, el Grillat portava una ràdio-casset, i quan en Farruc li deia "fa un ratet llarg que soc aquí", en Grillat contestava "m'he entretingut més del compte, sentint com jugava en Cruyff". I engegava una cinta on hi havia gravada la retransmissió d'un gol. I, la parella, cridava "gool, Futbol Club Bethlem 1–Athlètic Natzaret 0". Als altres actors ens van apreciar la gràcia, però de cap manera al director, que no en sabia res.

I en aquesta mateixa representació, després d'allò "del primer dimoni que caigui...", el Llucifer de torn, que era dalt de la tarima que feia d'escenari, una tarima improvisada on no es podien fer efectes especials, ni flamarades i ni trons, com en el teatre Vell, ho va voler compensar fent un salt espectacular, i va fer volar la capa per damunt del cap, amb tan mala fortuna que va rebotar un dels focus del sostre, que era força baix, amb gran esclat de llums i espurnes elèctriques. Tot-hom es va quedar parat, però en Pañella ho va arreglar dient, "sí noi, sí, arriba el dimoni i tot llampega".

Parlant dels efectes especials, recordo que el passat diumenge, a l'assaig al Prado, van provar un efecte especial per a quan surten els dimonis. En diuen foc fred d'escenari. És una mena de bengaleta, com les de pastís d'aniversari, que es veu que s'ha d'activar elèctricament i l'ha de manipular algú amb carnet. I s'ha de tenir un extintor a prop, amb una persona al seu càrrec.

I cal tenir signat no sé quin carat de pla de protecció. Mare de Déu, Senyor!, si els que s'han empescat tota aquesta normativa de seguretat i protecció viatgessin en el temps i poguessin veure les flamarades de dos metres d'alçada i els marrons que l'Isidret Pañella feia petar en el teatre Vell, es desmaiarien de l'ensurt o ens enviarien a la garjola. O també, les corredisses d'en Farruc i en Grillat, travessant l'escenari a tota *pastilla* amb motos de trial... Eren ben bé altres temps.

Explicaré una broma en què hi hagué una certa malícia. En una versió dels Pastorets, hi ha un moment en què el pastor principal diu als seus pastors que trobaran el camí de Betlem seguint una estrella que els guiarà. Es posava una llanterna encesa dins d'una caixa de cartró, amb un forat de forma estrellada, i la caixa es posava dalt d'un pal llarg. I un tramoista la movia a poc a poc pel fons de l'escenari, arrambada al ciclorama. Els pastors l'anaven seguint fins a fer mutis per un lateral. A algun graciós se li va ocórrer donar el pal a una ajudant novella i dir-li que l'havia de fer anar primer cap a un costat i després cap a l'altre del ciclorama. Total, que els pastors van anar seguint l'estrella cap a un costat, però alehores l'estrella va girar cua i se'n va anar cap a l'altre. "Ara cap a allí", deia el pastor principal, i tots giraven "cap a allí", l'estrella tombava cap a l'altra banda, "ara cap allà". L'escenari va ser un desori. Els pastors ara cap a la dreta, ara cap a l'esquerra, i el director cridant "teló, teló!" Ja us podeu imaginar l'esbrancada que es va endur la pobre noia del pal.

Hi ha imatges que sense ser cap anècdota, ni cap història transcendent, queden gravades en la memòria, la meva, la de qualsevol o, fins i tot, la nostra memòria col·lectiva. Jo recordaré sempre un enorme llibre-decorat que servia d'introducció –crec que el primer cop va ser l'any 1961– en les representacions dels Pastorets, fos quina fos l'obra representada. Era un llibre gran, obra d'en Lluís Albors, decorat amb escenes bíbliques fluorescents, que, sota la llum negra, es convertia en un preludi, oníric i suggerent, de l'obra.

En Josep Milan i en Juan Josep Rocha "Coté", han estat recopilant dades de publicacions i representacions de Pastorets i hi ha constància documentada de l'estrena a Sitges d'*El primer Nadal dels pastors* el desembre de l'any 1932, amb repetició en el mes de gener. No la van representar, com era costum en aquella època, un parell de protagonistes sitgetans acompanyats per actors vinguts de Barcelona, sinó que l'elenc va ser plenament sitgetà. Si no, mireu els cognoms dels artistes, músics i tècnics que hi van participar: Canals, Magrans, Picas, Ramon, Company, Mestres, Mirabent, del Cueto, Serra, Marcet, Planas, Pañella, Gómez, Pascual, Corella, Baqués, Clarà, Tort, Roca, Benazet, Soler, Almirall, Julià, Matas, Torrents, etc, etc.

El desembre de l'any 1983, en el Casino Prado es va representar *El primer Nadal dels pastors* en comme-

moració del 50è aniversari de la seva estrena a Sitges. La direcció i coordinació va anar a càrrec del recentment traspasat Jofre Vilà, a qui tant deu i ha d'agrair el folklore sitgetà. En realitat, la commemoració es va fer un any després d'haver-se escaigut del cinquantenari, però això no té importància.

I a l'any següent, el desembre de 1984 i gener de 1985, també al Casino Prado, es va representar *L'estel de Natzaret*, dirigit per l'Isidre Pañella, "en celebració" es digué "del 25è aniversari de la seva estrena a Sitges". L'Isidre Pañella és un altre personatge a qui deu molt i ha d'agrair molt la cultura popular del nostre poble. També en aquest cas, hi hagué un petit error en les dates, perquè *L'estel* es va estrenar el desembre de 1954 i gener de 1955, al teatre del Patronat. Així doncs, en 1984 havien passat 30 anys, no 25. Va tornar a fallar l'aritmètica, potser perquè els dels Pastorets som més de lletres que no pas de ciències.

I podríem seguir molta estona explicant anècdotes. Com la d'aquell que fent el paper del tartamut Jeremies a *L'estel de Natzaret*, després d'un assaig va anar amb uns quants actors a fer el vermut, i seguia interpretant el paper de Jeremies. Quan el cambrer li va demanar què volia, va dir "u, u, una co, co, co, coca, cola". La mala sort va fer que a la taula del darrere hi hagués un xicotet, tartamut de veritat, amb cua de palla, i s'ho va prendre com una burla personal: "Que, que, que, que te n'en, en, en fots?". Hi va haver certa tensió, però la sang no va arribar al riu.

O aquella d'un actor, que avui és un dels més, més, veterans, que quan va haver de cantar l'ària d'en Pallanga "Vetlles glaçades d'hivern, / clares nits de goig que encanta", es va quedar totalment en blanc, i no va poder cantar ni la introducció ni la primera frase. Llavors es va posar a ventar el foc de l'olla i va entrar a la segona frase, dient, amb la música de l'ària, "tu ves tocant que jo vento". I va seguir ventant l'olla fins que va acabar la música.

Per anar acabant, voldria dir que a molts pobles, on la tradició dels Pastorets està força arrelada, com Mataró, Figueres, el Vendrell, Calaf, Manresa, Balsarenys, l'Ametlla de Merola, Igualada, o Berga i Girona de què he parlat abans, han adoptat un text concret dels Pastorets. En la majoria dels casos són textos clàssics, *La venjança de Jesús*, *La rosa de Jericó*, *L'adveniment de l'infant Jesús*, *L'estel de Natzaret*, *El primer Nadal dels pastors*, *El misteri de Nadal*, *El bressol de Jesús* i altres. I, bé per la incorporació de la dona als escenaris, bé per a reduir la durada o per adaptar la música a les possibilitats de l'elenc, hi han anat introduint canvis i modificacions. En llocs, els músics locals han creat, també, noves composicions musicals adaptades

www.visitsitges.com

a la lletra original i autors locals han dut a terme adaptacions del text que fan l'obra més amena i entenedora, i això l'ha dotat d'unes característiques pròpies. I aquells són els seus Pastorets.

A l'Ametlla de Merola, per exemple, en la qual el text representat és *La rosa de Jericó*, després d'aquesta evolució i canvis, ha passat a anomenar-se *La flor de Nadal*, i es representa amb aquest títol des de l'any 1954, fins al punt que se la coneix també ja per *Els pastorets de l'Ametlla de Merola*, que van ser guardonats l'any 2007, amb la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

Aquí, a Sitges, l'Associació Teatral els Pastorets de Sitges malda perquè, després de més de cent anys alternant obres, fent fusions i refregits, es pugui consolidar un únic text, basat en l'obra de mn. Rossend Fortunet *El primer Nadal dels pastors*, que, a més, de ser la més representada, és una sarsuela farcida de trossos musicals sitgetans. Ben bé en la meitat de les 19 peces musicals per a quartet de corda i piano que té, la lletra original va acompanyada de música del mestre Manel Torrents. També la peça *Som les fúries de l'infern*, amb lletra de Folch i Torres, té música del mestre Torrents. El mestre Xavier Pagès va compondre una altra peça de títol *Ballet celestial*, i també hi ha una peça, titulada *Venim d'Orient*, cantada pels reis davant la cova, amb lletra de mn. Cinto Verdaguer i amb música del mestre Jordi Pañella. I el mestre i director musical dels nostres Pastorets, Juanjo Rocha i Montané, ha compost un prelude basat en les melodies de l'obra. El resultat de tot això, el podem gaudir en un CD editat, fa un parell d'anys, per l'Associació amb suport de l'ajuntament de Sitges.

Per això, perquè ja són, de fet, uns Pastorets sitgetans, es vol que arribin a denominar-se i considerar-se *Els Pastorets de Sitges*. Són uns Pastorets que compartim amb Figueres, en versions ara ja diferenciades. I m'hauria agradat haver pogut explicar com és que una obra, estrenada el 1923 a Figueres i escrita pel seu

rector, va venir a Sitges i s'hi va estrenar l'any 1932, però no ha estat possible. Ja fa temps que a Figueres i a Sitges es remenen arxius per aclarir-ho però no se n'ha tret l'entrellat. L'únic que s'ha trobat és que en l'estrena a Figueres la música va anar a càrrec de la cobla La Principal de Peralada, que en els anys 1930 i 1931 va actuar a Sitges. Van ser ells els que van passar les cançons a algun músic amic? Però, i la lletra del llibret? Us prometo que, si algun cop ho esbrinem, us ho vindré a explicar aquí.

I, com a final, permeteu-me una reflexió personal. Vivim temps de laïcisme, fins i tot de laïcisme mal entès, en opinió particular meua. Les representacions de Pastorets ja no tenen aquella significació de devoció religiosa i popular d'abans. Entre els que fem i els que anem a veure els Pastorets, hi ha creients i no creients. Cal respectar cada opció. Però també hi deu haver qui

dubta si creure i no creure, que necessita tocar per creure.

A aquests, els donaré un punt de reflexió. Si amb les vicissituds i entrebancs de tota mena que han patit els Pastorets, amb els canvis de text i música, amb els trasllats d'escenari i canvis d'elenc, amb tantes interrupcions, amb la manca actual d'un teatre estable i ben dotat tècnicament que fa que s'hagi d'assajar al voltant d'una taula o en el *quarto* de reixa, amb el poc temps que es disposa per a assajar; amb la poca devoció que abans dèiem, amb l'amateurisme radical de la immensa majoria dels actors participants, amb els pocs recursos, no solament tècnics sinó també econòmics, etc. etc... si malgrat tot això, el resultat és el que és, absolutament digne, això només es pot qualificar d'una manera: És un miracle!

Llocs, cases i famílies sitgetanes

CAN GIRONA DEL CAMÍ (i II)

Àngels Jordà i Alsina

Al padró de l'any 1824, trobem a can Girona tres generacions de la família propietària. Els avis, Josep Girona i Alset, pagès, i la seva esposa, Maria Amell i Petit, de ca l'Amell de la Muntanya, casats el 12 de novembre de 1769 a la parròquia de Sitges. El seu fill, Ramon Girona i Amell, pagès, casat amb Madrona Raventós, filla de Josep Raventós, de la Roca, avui can Suriol d'Olivella. I quatre néts, Ramon, Madrona, Josep i Salvador Girona i Raventós. I també vivien amb la família un mosso i dues minyones. Ni Josep ni Ramon Girona varen signar en el full del padró perquè no devien saber llegir ni escriure.

L'any 1827, els canvis en l'empadronament ens fan saber que a can Girona havien nascut dues nétes més, Dolors i Mª Teresa Girona i Raventós, també vivia amb els Girona un parent d'Olivella, Vicenç Raventós i el personal de servei havia augmentat en tres persones, un altre mosso, un pastor i un rabadà. En el padró següent, del 1842, ja no hi havia els avis Girona i Amell. I tampoc no hi constaven tres dels néts, Josep i Salvador¹⁹ havien marxat a Amèrica i la pubilla, Madrona, estava casada amb el vilanoví Josep Ferrer i Rosich. En compensació, el matrimoni Girona Raventós tenia tres fills més, Francesc, Calixt i Concepció, i el seu germà gran, Ramon, que s'havia casat amb Mª Rosa Masó, era pare d'una nena d'un any anomenada Rosa. El personal de servei de l'heretat estava format per una minyona, un mosso i un pastor.

Ramon Girona i Amell va morir entre l'empadronament del 1845 i el mes d'agost del 1847, quan Madrona Raventós, vídua, atorgà llicència al seu fill

Francesc per marxar a l'Havana, on el seu germà Josep regentava una tenda de comerç. En el mes de setembre de 1849, Madrona repetí llicència, aquest cop per al seu fill petit, Calixte²⁰. És la darrera notícia que tenim de la vídua Raventós, que ja no consta en el padró de 1852. Entre aquesta data i l'any 1857, Ramon Girona i Raventós, pagès hisendat, ja cap dels Girona de Miralpeix, va enviudar de Mª Rosa Masó, mentre que Mª Teresa, una de les seves germanes, es casava a principi de 1856, a Santa Maria de la Geltrú, amb Francesc Soler i Esteva.

Per tant, l'any 1861 vivien a can Girona el seu propietari, Ramon Girona i Raventós, casat en segones núpcies amb la vilanovina Marianna Alonso i Escofet, les seves germanes Dolors i Concepció Girona i Raventós, i tres fills del primer matrimoni de Ramon Gi-

rona amb Mª Rosa Masó, Rosa, Josep, que era pagès, i Ramon, que anava a escola. Uns anys després, la filla Rosa es va casar amb Joan Serra i Miró i es va traslladar a Vilanova.

Pare i fill, Ramon i Josep Girona, conreaven, amb l'ajuda de pagesos a jornal i dos muls, les terres de la heretat, plantades de garrofers, cereals de secà i principalment de vinya. En la finca hi havia una part que era de muntanya roquissa i una altra que era camp erm, on pasturava un ramat de cabres amb quaranta caps. Per això, a la masia, a banda de dues minyones, hi havia un pastor. Ramon Girona era també propietari d'una casa, que tenia llogada, al carrer de la Carreta²¹.

Quasi vint anys després, el 1880, l'amo de can Girona era Josep Girona i Masó, que va ser el primer propietari d'aquest cognom que no va viure a la heretat. Des de feia uns cinc anys, vivia al carrer de les Parellades amb la seva esposa Josepa Soler i Miró (Calafell 1856 - Vilanova 1932), tres fills petits nascuts a Sitges, Manuel (1877), Josep (1878) i Ramon (1880) i dues minyones. Entre 1872 i 1876 hi hagué la tercera guerra Carlina i Josep devia considerar que una masia aïllada era un lloc poc segur per a viure, i més tenint en compte que l'any 1868 can Girona havia patit l'assalt de set bandits. Els mossos d'Esquadra van repel·lir l'atac i en van matar tres, i els cadàvers dels bandolers foren exposats a Vilanova, davant de la casa de la Vila²².

Amb l'amo vivint a Sitges, qui tenia cura de can Girona del Camí era Pau Arnabat i Canals, fill de Pla de Cabra -avui Pla de Santa Maria, a l'Alt Camp- però que des de feia anys treballava per a la família Girona. Arnabat vivia a la masoveria amb la seva dona, Dolors Pañella i Carbonell, sitgetana, quatre fills i un xicot d'Olivella que feia de mosso. Quan les coses es van calmar, la família Girona Soler va tornar a la casa pairal, i cap a 1893 van tenir un altre fill, un nen batejat amb el nom de Montserrat. Josep Girona i Masó va morir vers la primera dècada del segle XX.

Manuel Girona i Soler, el darrer propietari que tingué com a cognom el nom de la masia, ja no fou pagès, ni va viure a can Girona, que estava a càrrec de masovers i, més tard, de parcers²³. Manuel Girona vivia a Vilanova amb la seva esposa, Marcel·la Carreras i Gumà (?? 1878 - Barcelona 1965) i els seus fills. Treballava de procurador causídic i a estones perdudes feia d'inventor. Desconeixem si un taló de goma reforçat amb una mena de ferradura o el protector d'auriculars telefònics que va inventar i patentar van tenir gaire èxit. I no sabem què eren "uns enginyosos aparells..., destinats a facilitar el cultiu de flors en els balcons, per lo que se'ls denomina balcó-jardí"²⁴, però mostren el tarannà inquiet del senyor Manuel, que de fer una feina prosaica als tribunals passava a ser un home d'enginy, que també volgué obrir a can Girona un "kiosco para vender manjares y bebidas"²⁵.

A principis del segle XX, a can Girona funcionava

una petita pedrera²⁶ i, l'any 1915, Manuel Girona va fer donació d'un bloc de pedra calcària del període Cretaci, procedent de dita pedrera, a l'aleshores recentment creat Museu Martorell, de ciències naturals, a Barcelona, al parc de la Ciutadella, bloc que encara forma part de la col·lecció petroològica del museu²⁷. Després de la guerra civil, pels volts de 1940, Manuel Girona i Soler, llavors resident a Saragossa, vengué can Girona del Camí, davant del notari de Vilanova i la Geltrú, representat pel seu germà Josep, a Miquel Puig i Àvila i a la seva esposa Teresa Cortiella i Moliner²⁸. En el moment de la venda, la heretat era una explotació agrària en funcionament, i ho va seguir essent en mans dels nous propietaris, que varen introduir millores a la finca, construint-hi, per exemple, l'any 1945²⁹, un dipòsit d'aigua. Posteriorment, can Girona es va vendre a la família dels actuals propietaris, que hi continuen conreant vinya, fruita i horta.

Amb el pas dels temps, per l'augment de la família o les necessitats dels conreus, la masia de can Girona s'ha anat modificant, ampliant-se en diferents èpoques amb construccions annexes, que han donat com a resultat el conjunt arquitectònic actual, format per diferents volums adossats i juxtaposats. En els nostres dies, entrant a la casa pel cancell de fusta que dona al camí, s'accedeix a un espai descobert, un pati, envoltat per les diferents edificacions que formen el nucli central del conjunt de la masia, on encara hi ha restes del passat de can Girona del Camí.

Un cop a dins, a la banda nord hi ha un edifici aïllat, que en el seu temps va ser habitatge de temporers i on avui hi ha una agrobotiga que ocupa el seu recentment restaurat pla inferior. En el pis hi ha una galeria oberta, formada per arcs i pilars, que antigament es feia servir per assecar gra i altres productes del camp. La façana principal està decorada per un rellotge de sol. En el seu esgrafiat veiem, sobre la capa de morter, un gall i un mussol flanquejats per la llegenda "De dia moure's i de nit dormir. Jo sense sol i tu sense fe no som res". A l'est de la botiga, separat per un estret passadís, hi ha un altre annex amb dos grans cups. A continuació, ja al fons del pati, hi ha un porxo on hi ha tres pedres de

molí d'oli.

El cos principal de la masia és al cantó sud. Una part del seu volum, en molt mal estat de conservació, pertany, de ben segur, a la construcció primitiva, i s'hi poden veure un parell d'arcs ogivals i restes de la xemeneia de l'antiga cuina, amb un tros de parament ceràmic de color blanc i blau al costat. Els arcs apuntats són típics de l'arquitectura gòtica catalana i s'utilitzen en edificis, tant religiosos com civils, des de finals del segle XIII. Les rajoles de ceràmica són, possiblement, del segle XIX. Per tant, parlem, pel cap baix, d'un període d'uns cinc-cents anys en què aquest espai va estar en ús.

L'altra part de l'edifici fou reformada, amb portals i finestres d'estil neogòtic, cap a la dècada dels 60 del segle passat, per convertir-la en residència dels propietaris. Durant els treballs de construcció, la torre de defensa o baluard, que estava en molt mal estat de conservació, fou enderrocada, deixant al descobert un arc escarser de la fàbrica original amb una pedra en la qual hi ha cisellada la data de 1637. Actualment és al saló de la planta baixa de l'habitatge ³⁰.

Notes

¹⁹ AHS. *Manuale de Notari. Francesc Ferret i Sidós* p 155, 6.VIII.1839: Ramon Girona i Amell, pagès de Miralpeix, atorga llicència al seu fill Salvador Girona i Raventós, solter, de disset anys d'edat, per a passar a la ciutat de Santiago Cuba, a fi d'unir-se a la casa i tenda de comerç que hi té establerta Pere Comes.

²⁰ AHS. *Registre de Passaports (1837-1851) i Manuale de Notari. Manuel Torrents i de Papiol* p 124, 20.VIII.1847: Madrona Raventós, vídua de Ramon Girona i Amell, pagès de Miralpeix, atorga llicència al seu fill Francesc Girona i

Raventós, solter, de quinze anys d'edat, estudiant, per passar a la ciutat de l'Havana, a fi d'unir-se a la casa i tenda de comerç que hi té establerta el seu germà, Josep Girona i Raventós. Torrents p 92, 28.IX.1849: Madrona Raventós, vídua, atorga llicència al seu fill Calixt, solter, de catorze anys d'edat, per passar a la ciutat de l'Havana, a la tenda de comerç del seu germà Josep Girona i Raventós.

²¹ AHS. *Amillaramiento 1862* n° 202

²² Vegi's Vicenç Carbonell i Virella: *Masies comarcals. Can Girona del Camí*, Vilanova i la Geltrú (Ajuntament) 1988.

²³ *Baluard de Sitges* 10.I.1920. I AHS *Llicències d'obres a particulars* n° 12/1923

²⁴ *Baluard de Sitges* 11.X.1914

²⁵ *Eco de Sitges* 27.X.1923: Atorgament de llicència a Manuel Girona i Soler. Ignasi Mª Muntaner: *El terme de Sitges i la seva rodalia. Els seus noms de lloc*, Sitges (Grup d'Estudis Sitgetans) 2016, vol I, p 294: "L'obertura de l'autòdrom, que va propiciar la creació d'un bar a can Guixer, va fer que també se n'obris un altre a can Girona".

²⁶ Vegi's Ignasi Mª Muntaner: *El terme de Sitges i la seva rodalia. Els seus noms de lloc*, Sitges (Grup d'Estudis Sitgetans) 2016, vol I, p 279 i 354

²⁷ Julio Gómez-Alba: *El mamut y la colección petrológica de grandes bloques del parque de la Ciudadela de Barcelona, a Treballs del Museu de Geologia de Barcelona*, vol 10 (2001) p 5 ss.

²⁸ AHS. *Cadastre de rústica any 1932*

²⁹ AHS. *Llicències d'obres a particulars* n° 111/1945: Miquel Puig i Àvila, resident a Vilanova i la Geltrú, sol·licita permís municipal per construir un dipòsit d'aigua de mil càrregues. No és el dipòsit situat sobre la masia, a mig vessant de la muntanya (vegi's Muntaner vol I, p 279), que es va fer cap als anys 1960, i, per tant, deu ser la bassa de la finca, situada al sud de la casa de pagès.

³⁰ Testimoni oral d'A. Zander. Vegi's, també, el dibuix de can Girona del Camí, fet per Pau Roig i Estradé l'any 1969 (*Masies del Garraf*, Vilanova i la Geltrú (El Cep i la Nansa) 1998), on ja no hi ha la torre o baluard.

EL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

TREBALLA DES DE FA MÉS DE QUARANTA ANYS
PER LA CULTURA SITGETANA
PUBLICANT LLIBRES I FENT CONFERÈNCIES I EXPOSICIONS
SOBRE TEMES LOCALS

SI VOLS AJUDAR-LO, FES-TE'N SOCI